

PÁRI ANDRÁS – PAPHÁZI TIBOR

KETTŐS KÖTELEK:
A TESTVÉREK ÉS IKERTESTVÉREK SZEREPE
A GYERMEKVÁLLALÁSI ÉS HÁZASSÁGI ATTITŰDÖK
ALAKULÁSÁBAN A HATÁRON TÚLI MAGYAROK
KÖRÉBEN

A külhoni magyar családokra irányuló első átfogó kérdőíves kutatás 2018-ban zajlott,¹ amelynek folytatása volt a 2023-as vizsgálat, amely a határon túli magyar családok demográfiai, iskolázottsági, családi helyzetét kívánta feltárni. Az orosz–ukrán háború miatt a kárpátaljai adatfelvétel elmaradt, így a kutatás Erdélyre, Felvidékre és a Vajdaságra terjedt ki.

Az ezredforduló óta a határon túli magyar fiatalok körében megváltozott a párkapcsolati életút: a házasságkötések aránya csökkent, miközben nőtt az élettársi kapcsolatok száma, főként a fiatalabb és képzettebb csoportokban. Bár a nemi és regionális különbségek továbbra is megfigyelhetők, mértékük mérséklődött.² A régiók eltérései elsősorban a gazdasági helyzet, a migrációs minták és a közösségi normák különbségeiből fakadnak.³ Elemzésünk a gyermekvállalási hajlandóságot vizsgálta a testvér, illetve ikertestvér megléte szerint: eltér-e a gyermekvállalási szándék azok között, akiknek van vagy nincs testvérük, illetve az ikertestvérral rendelkezők mutatnak-e eltérést más csoportokhoz képest. A kutatás a Századvég Alapítvány 2021-es, *A családok helyzete a magyar társadalomban* című felmérésére épült,⁴ amelyben már

1 Vita Emese (szerk.): *Fontos döntések – Párvalasztás és családalapítás külhonban*. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.: Budapest, 2020; Papházi Tibor – Béres Orsolya – Barát Edina – Trieb Mariann – Székely András: *Párkapcsolatok és gyermekvállalás a külhoni magyar családok körében – egy reprezentatív kutatás eredményei*. *Kisebbségi Szemle*, 2019. 4 (3). 7–36.

2 Vita Emese – Geambaşu Réka: A határon túli magyar fiatalok párkapcsolat-formálódásának trendjei az ezredforduló után. *Kisebbségi Szemle*, 2022. 7 (2). 7–40.

3 Karácsonyi Dávid – Kincses Áron: Az elvándorlás hatása a kárpátaljai magyarság helyzetére. *Földrajzi Közlemények*, 2010. 134 (1). 31–44.; Kincses Áron: *A Kárpát-medence ezredforduló utáni migrációs hálózatának vizsgálata*. Központi Statisztikai Hivatal: Budapest, 2012; Tóth Géza – Kincses Áron: A Kárpát–Pannon térség gazdasági térszerkezete. *Statisztikai Szemle*, 2024. 102 (5). 397–414.

4 Gyorgyovich Miklós: Módszertan. In: Pári András – Gyorgyovich Miklós (szerk.): *Család – érték – tér*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest. 2023. 9–12.

megjelentek a testvérkapcsolatok és gyermekvállalás összefüggései.⁵ Módszertani szempontból a Hungarostudy 2021 ikerkutatása szolgált támpontul, amely elsősorban neveléstudományi megközelítésben vizsgálta a testvérkapcsolatokat.⁶

Lényeges különbség, hogy a Századvég adatbázisában az ikerváltozók és a határon túli válaszadók nem szerepeltek, míg a Hungarostudy mintája zigozítás szerint is értékelhető volt – noha kis elemszáma korlátozza az érvényességet, ami az ikerkutatások általános sajátossága.⁷

Szakirodalom

Empirikus kutatások szerint a testvérek egymásra gyakorolt hatása a gyermekvállalás időzítésében leginkább az első gyermek esetén érvényesül, míg a második vagy további gyermek vállalásánál ez a befolyás már lényegesen gyengébb.⁸ A családon belüli társadalmi tanulás elméletét alkalmazva Rijken és Liefbroer (2009)⁹ kimutatták, hogy a testvérek nem pusztán normák közvetítői, hanem mintaadó szerepet is betöltenek: döntéseik, életútjuk és viselkedésük befolyásolhatja egymás reprodukciós szándékait. Egy norvég felmérés¹⁰ szerint egy nő első gyermekvállalásának valószínűsége szignifikánsan növekszik, ha testvérének már megszületett az első gyermeke. Ugyanakkor a második gyermek esetében a testvéri hatás gyenge vagy statisztikailag nem szignifikáns, ami arra utal, hogy ekkor a döntést inkább individuális és strukturális tényezők – például anyagi helyzet, életkor vagy párkapcsolati stabilitás – határozzák meg. Az etnikai kisebbségek körében ugyanakkor ritkábban vizsgálták a testvéri kapcsolatok normatív és szocializációs aspektusait. A rendelkezésre álló kutatások szerint a kisebbségi közösségekben a testvérek szerepe gyakran meghatározó a családalapítással kapcsolatos attitűdök formálásában. Az ilyen közösségekben a családi és rokonsági hálózatok erőteljes

-
- 5 Pári András – Papházi Tibor – Trieb Mariann – Agócs Gergely: Öröklődő családi minták: a testvérszám és a gyermekvállalás kapcsolata. In: Pári András – Gyorgyovich Miklós (szerk.): *Család – érték – tér*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2023. 267–280.
 - 6 Pári András – Engler Ágnes: A testvérmintázat szerepe az ikrek iskolai végzettségének megszerzésében. In: Molnár-Kovács Zsófia – Hegedűs Rita – Pári András – Engler Ágnes (szerk.): *21. századi képességek, írásbeliség, esélyegyenlőség*. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar, Neveléstudományi Intézet: Pécs, 2023. 105–115.; Pári András – Engler Ágnes: The role of sibling patterns in the educational attainment of Hungarian twins. *Twin Research and Human Genetics*, 2024. 27 (4–5). 231–240.
 - 7 Drjenovszky Zsófia – Hegedűs Rita – Pári András – Engler Ágnes (szerk.): *Társadalomtudományi ikerkutatások*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2024. 159.
 - 8 Lyngstad, Torkild Hovde – Prskawetz, Alexia: Do siblings' fertility decisions influence each other? *Demography*, 2010. 47 (4).
 - 9 Rijken, Arieke J. – Liefbroer, Aart C.: The influence of partner relationship quality on fertility. *European Journal of Population*, 2009. 25 (1). 27–44.
 - 10 Uo. 923–934.

szocializációs terepet biztosítanak, ahol a testvéri minták különösen erősen érvényesülnek.¹¹ Egy mexikói származású amerikai családokat vizsgáló kutatás szerint a testvéri kapcsolatok a familizmus kulturális értékrendjével együtt erősítik a rokonsági kötelek és a családon belüli lojalitás jelentőségét, ami a gyermekvállalási döntéseket is befolyásolja.¹²

Az ikerkutatások multidiszciplináris megközelítést alkalmaznak, ám mivel az ikrek a népesség kis hányadát (Magyarországon 2,5–3%-át) alkotják,¹³ a kutatások többnyire kis mintán és feltáró jelleggel zajlanak.¹⁴ Az ikrek gyermekvállalásáról viszonylag kevés információ áll rendelkezésre, miközben az ikerszületések biológiai és demográfiai jellemzői jól ismertek. A zigotizáció szerinti (egypetűjű vagy kétpetűjű) különbségek vizsgálata elméletileg fontos lenne, ám a kis elemszám korlátozza az érvényes következtetéseket.¹⁵ Érdeklődésre tart számot, hogy az öt ikertípusban (egypetűjű nő, egypetűjű férfi, kétpetűjű nő, kétpetűjű férfi és kétpetűjű vegyes páros) milyen párválasztási és családtervezési mintázatok jelennek meg, azonban e témáról kevés társadalomtudományi kutatás született.¹⁶

A rendelkezésre álló eredmények szerint az ikrek gyermekvállalási mintázatai nem mutatnak egyértelmű trendeket, ugyanakkor valószínűsíthető, hogy attitűdjeiket a szülői minták, a párkapcsolati tapasztalatok és a testvérkapcsolatok minősége egyaránt befolyásolja. Kohler vizsgálata (2001)¹⁷ a dán ikrek reprodukciós magatartását elemezte a teljes népesség azonos kohorszainak adataival összevetve. Az eredmények azt mutatták, hogy az ikrek körében az első gyermek vállalásának átlagéletkora 0,1–1,2 évvel magasabb volt, mint a teljes népességben, zigotizációtól függetlenül. Az 1945–1949 között született dán nőknél harmincéves korukra a teljes népesség 15,6%-a maradt gyermektelen, míg az ikrek körében ez az arány 18,9% volt. Egy másik, korábbi és újabb dán ikerkohorszokat (1870–1910 és 1953–1964) összevető

-
- 11 Whiteman, Shawn D. – Becerra Bernard, Julia, M. – McHale, Susan, M.: The nature and correlates of sibling influence in two-parent African American families. *Journal of Marriage and Family*, 2010. 72 (2). 267–281.
- 12 Updegraff, Kimberly, A. – McHale, Susan, M. – Whiteman, Shawn, D. – Thayer, Shawna, M. – Delgado, Melissa, Y.: Adolescent sibling relationships in Mexican American families: Exploring the role of familism. *Journal of Family Psychology*, 2005. 19 (4). 512–522.
- 13 Pári András: A megemelkedett ikerszületési arányszámok körülményei és területi vonatkozásai Magyarországon. *Területi Statisztika*, 2011. 14 (6). 620–637.
- 14 Pison, Gilles – Monden, Christiaan – Smits, Jeroen: Twinning rates in developed countries: Trends and explanations. *Population and Development Review*, 2015. 41 (4). 629–649.; Pison, Gilles – D’Addato, Agata V.: Frequency of twin births in developed countries. *Twin Research and Human Genetics*, 2006. 9 (2). 250–259.; Monden, Christiaan – Pison, Gilles – Smits, Jeroen: Twin peaks: More twinning in humans than ever before. *Human Reproduction*, 2021. 36 (6). 1666–1673.
- 15 Drjenovszky – Hegedűs – Pári – Engler, 2024. *Társadalomtudományi ikerkutatások*. i. m. 159.
- 16 Stewart, Elisabeth, A.: Towards the social analysis of twinship. *British Journal of Sociology*, 2000. 51 (4). 719–737.
- 17 Kohler, Hans-Peter – Knudsen, Lisbeth, B. – Skytthe, Axel – Christensen, Kaare: The fertility pattern of twins and the general population compared: Evidence from Danish cohorts 1945–64. *Demographic Research*, 2002. 6 (14). 397–422.

tanulmány¹⁸ arra világított rá, hogy a genetikai hatások súlya a termékenységi magatartásban mind nemi, mind történeti dimenzióban változó: a modern társadalmakban a környezeti és kulturális tényezők nagyobb szerepet játszanak.

„A határon túli magyar területeken több gyermekre vágnak a házások, mint az élettársak, és az egyház tanítása szerint vallásosak is többre, mint a nem vallásosak, ez mind a három régióban egyaránt igaz. Aki több gyermeket szeretne, az többet is tart ideálisnak, a vágyott és az ideális gyermekszámot pedig elsősorban a már meglévő családnagyság, valamint a gyermekvállalás fontossága befolyásolja.”¹⁹ Tulajdonképpen ezek a vágyak, tervek az anyaországi magyarok körében is közel hasonlóan alakultak.²⁰ A családi státusz és a vallási elkötelezettség mellett az anyagi biztonság és a munka–magánélet egyensúlya is kulcsszerepet játszik a gyermekvállalási szándékban. A kutatások szerint a jövedelmi kilátásaikat kedvezőbben értékelők, valamint a családtámogatási rendszert jobban ismerők nagyobb valószínűséggel vállalnak több gyermeket.

Módszertan és kiegészítések

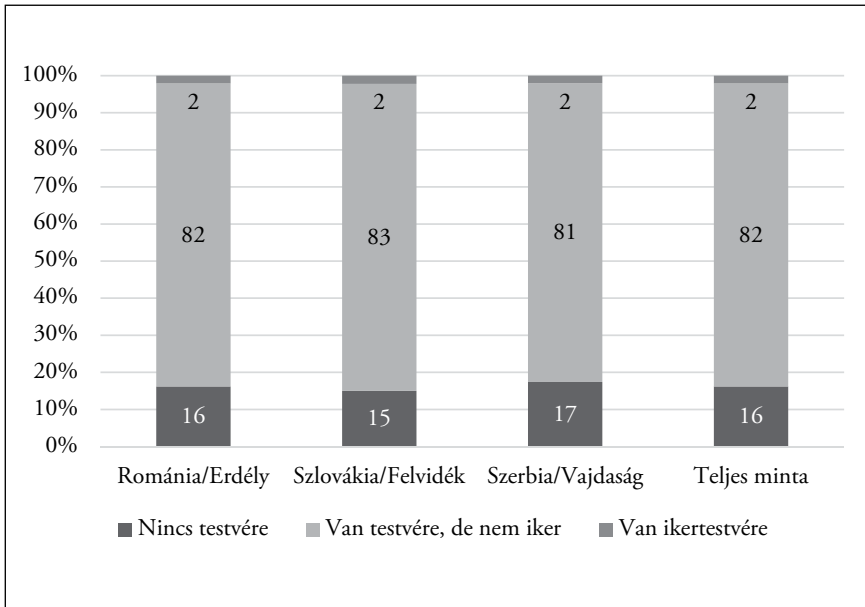
A három határon túli magyarlakta régióban a testvérek és ikertestvérek lényegében azonos arányban oszlottak meg (1. ábra), mindez a minta „jószágát” mutatja, mely az ikerkutatások módszertani szempontjából rendkívül kedvező, még az alacsony elemszám következtében is. Azonban nem teszi lehetővé az elemzési kérdésekben a három terület elkülönített vizsgálatát, ezért az elemzésünket nem bontjuk régióra, hanem együttesen kezeljük a határon túli magyarok körében a testvérszámmal kapcsolatos összefüggéseket.²¹

18 Kohler, Hans-Peter – Rodgers, Joseph. L. – Christensen, Kaare: Is fertility behavior in our genes? Findings from a Danish twin study. *Population and development review*, 1999. 25 (2), 253–288.

19 Fűrész Tünde – Kántor Zoltán – Székely Levente: *Kötélékek*. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.: Budapest, 2024. Letöltés helye: www.koppmariaintezet.hu; letöltés ideje: 2026. 06. 24.

20 Fűrész Tünde – Székely Levente: A tervezett gyermekek számának alakulása a 2010-es években. *KAPOCS*, 2019. (1–2). 3–17.; Engler Ágnes – Markos Valéria – Major Enikő: Párkapcsolati mintázatok és a gyermekvállalás. In: Engler Ágnes – Purebl György – Susánszky Éva – Székely András (szerk.): *Magyar lelkiállapot 2021: Család – egészség – közösség*. Hungarostudy 2021 tanulmányok. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2022. 49–65.

21 A testvérekre vonatkozó kérdést az „Önnek van testvére?” megfogalmazásban tették fel, amire igennel vagy nemmel lehetett válaszolni, és igenlésnél meg lehetett adni a testvérek számát is (tíz testvér volt a legtöbb). A két kérdés válaszai nem tökéletesen fedik egymást, a különbségek eredhetnek részben emlékezeti, részben fogalmi bizonytalanságokból, ami az esetleg testvérként kezelt féltestvér, mostohatestvér testvérként való számszerűsítésénél eredeztethet bizonytalanságot.

1. ábra: Testvérek és ikertestvérek megoszlása a határon túli magyarok mintájában, 2023 (%) (N = 1969)

A kérdőívben az ikertestvérek számát is kérdezték, ezért egy olyan változót is kialakítottunk, amiben az ikertestvérek is benne vannak, bár az ő számuk a mintában mindössze 41 fő (2,1%). Külön kérdés vonatkozott az ikertestvéreknél a zigozításra. Ennél a válasznál ugyancsak előfordult bizonytalanság, mivel 18 fő adott egypetűjű és ugyancsak 18 fő kétpetűjű választ (többpetűjűt senki), a hiányzó válaszok adathiányt jelentettek ebben az esetben.

Testvérszám	Nincs testvére		Van testvére, de nem iker		Van ikertestvére		Teljes minta	
	Elemzés (N)	Megosztás (%)	Elemzés (N)	Megosztás (%)	Elemzés (N)	Megosztás (%)	Elemzés (N)	Megosztás (%)
Nincs testvér	319	100	0	0	0	0	319	100
1 testvér	0	0	1017	98	17	1,6	1034	100
2 testvér	0	0	366	96	14	3,6	380	100
3 testvér	0	0	134	96	6	4,3	140	100
4 vagy több testvér	0	0	93	96	4	4,3	97	100
Összesen	319	16	1610	82	41	2,1	1969	100

1. táblázat: Testvérek és ikertestvérek a határon túli magyarok mintájában (N = 1969)

Eredmények

A testvérek szociodemográfiai jellemzői

„Több testvérük van a nőknek, a hatvanévesnél idősebb generációnak, a községben lakóknak, a vallásosoknak és az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező, saját megítélésük szerint is nehezebb helyzetben lévőeknek.”²² A határon túliak vizsgálata más célkitűzéssel, mintavétellel, módszertannal történt,²³ ezért a két vizsgálat teljes összehasonlítása nem lehetséges. Ennek

22 Pári–Papházi–Trieb–Agócs, 2023. Öröklődő családi minták. i. m. 267–280.

23 A háztartás szubjektív anyagi helyzetét a határon túli vizsgálatban („Mit mondana, hogyan tud, hogyan tudnak kijönni a [háztartási] jövedelemből?”) ötfokú skálán mérték, ebből a nehezen élő azt jelentette, hogy nélkülözések között élnek, vagy hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak, a szűkösen élők a biztosítással épphogy pénzükből kijövők, míg a jól élők az elfogadhatóan, illetve gondok nélkül élők voltak.

ellenére kimutathatók hasonlóságok: a testvérszám a határon túliak esetében is átlagosan magasabb az idősebbeknél, az alacsonyabb végzettségűeknél és a magukat rosszabb anyagi helyzetűeknek tartók között (2. táblázat). A nemek közötti eltérés nem mutat szignifikáns különbséget, és a vallásosság sem, de az átlagos testvérszám az egyház tanításai szerinti vallásosaknál a legmagasabb, és a nem vallásosaknál, valamint a vallásosságukban bizonytalanoknál a legalacsonyabb (3. táblázat).

Megnevezés	Átlag	Elemszám (N)	Szórás
Nem ($p > 0,05$)			
Férfi	1,37	978	1,150
Nő	1,37	991	1,217
Összesen	1,37	1969	1,184
Korcsoport (Eta 0,062, $p < 0,005$)			
18–29 éves	1,27	632	0,993
30–39 éves	1,39	655	1,253
40–49 éves	1,45	679	1,271
Összesen	1,37	1967	1,184
Iskolai végzettség (Eta 0,218 $p < 0,001$)			
Legfeljebb általános iskola	1,91	300	1,651
Középfokú, érettségi nélkül	1,51	359	1,360
Középfokú, érettségivel*	1,22	790	0,950
Felsőfokú vagy magasabb	1,19	516	0,919
Összesen	1,37	1966	1,184
Családi állapot (Eta 0,125 $p < 0,001$)			
Egyedülálló	1,26	714	1,063
Házass	1,35	937	1,143
Élettársi kapcsolatban él	1,70	315	1,478
Összesen	1,37	1965	1,185
Szubjektív jövedelmi helyzet (Eta 0,137 $p < 0,001$)			
Nehezen élnek	1,90	161	1,715
Szűkösen élnek	1,43	443	1,256
Jól élnek	1,31	1227	1,083
Összesen	1,39	1830	1,204

2. táblázat: Átlagos testvérszám a határon túli magyarok körében egyes szociodemográfiai változók szerint

Megjegyzés: a kérdéztett neme nem mutat összefüggést a testvérek számával.

* Ide soroltuk a középiskola utáni szakképzésben részesülteket is.

Megállapítható, hogy a testvérek számának növekedése inkább valószínűsít idősebb, alacsonyabb végzettségű, szerényebb anyagi helyzetű válaszolókat, és az értékelést nehezíti, hogy a mintába csak a 18–49 éves, tehát gyermekvállalási korban lévő személyek kerültek. Mindez az átlagos testvérszámot, és az egyes változókkal való kapcsolat alakulását (erősséget, szignifikanciáját) is befolyásolja. A legerősebb kapcsolatot az iskolai végzettség mutatja, ebben az esetben is a magyarázó erő (η^2) alig 5%. A változók közötti gyenge kapcsolat abból is ered, hogy a testvérek jelenléte a kérdezett életkörülményeiben sok esetben inkább közvetett jelentőségű. A nagyobb testvérszám tehát inkább valószínűsíti, hogy a kérdezett egy alacsonyabb végzettségű, szerényebb anyagi helyzetű családból származik és inkább az egyház tanítása szerinti vallásosság jellemző rá. Továbbá konzervatívabb attitűdöt képvisel, amelyekre kitérünk majd az ikertestvérek vizsgálata során.

Miben különböznek az ikertestvérrel rendelkezők a „csak” testvérrel rendelkezőkhöz képest?

A mintát három alcsoportba osztottuk: ikertestvérek, a testvérrel (de nem ikerrel) rendelkezők, illetve az egykeként felnőttek. Először kereszttáblás elemzéssel vizsgáltuk meg az eredményeket, azonban az ikertestvérek kevésbé mutatnak statisztikailag kimutatható eltérést a szociodemográfiai változók mentén, mivel a mintában alacsony a létszámuk.

Megnevezés	Nincs testvére	Van testvére, de nem iker	Ikertestvére van	Összesen
Tényleges családi állapot*				
Egyedülálló	43	35	42	36
Házass	44	49	29	48
Élettársi kapcsolatban él	14	16	29	16
Összesen	100	100	100	100
Vallásosság**				
Egyház tanításai szerint vallásos	28	32	32	32
Maga módján vallásos	48	52	56	51
Nem tudja, hogy vallásos-e	8	5	5	6
Nem vallásos	16	11	7	11
Összesen	100	100	100	100

3. táblázat: Testvérrel és ikertestvérrel rendelkezők megoszlása családi állapot és vallásosság szerint, %

Megjegyzés: * Cramer V 0,061, N = 1966, sig 0,006

** Cramer V 0,072, N = 1966, sig 0,003

A szociodemográfiai változók körében az ikertestvérek csak a családi állapot és a vallásosság terén mutatnak – gyenge – eltérést azokhoz képest, akiknek nincs ikertestvérük vagy egykeként nőttek fel, amennyiben az ikertestvérrel rendelkezők körében kisebb arányúak a házások a másik két csoporthoz képest (3. táblázat). A vallásosságot tekintve pedig az ikertestvérrel rendelkezők a maguk módján vallásosak körében mutatnak enyhén felülreprezentáltságot (56%), míg az egykék aránya a nem vallásosak (16%) és a bizonytalan vallásos attitűddel rendelkezők (8%) között magasabb.

Bár statisztikai értelemben az ikertestvérrel rendelkezők körében csak az említett családi állapot és a vallásosság tekintetében mutathatók ki különbségek, megemlítjük, hogy láthatóan más tényezők tekintetében is vannak különbségek az ikertestvérek esetében. Az ikertestvérrel rendelkezők körében az érettségi nélküli középfokú végzettségűek aránya emelkedik ki, míg a testvér nélküliek között a felsőfokú végzettségűeké. A szubjektív jövedelmi helyzet tekintetében az ikresek között vannak a legnagyobb arányban a szűkösen és a nehezen élők – a testvér nélkülieknél is, de náluk ez kisebb mértékű. Az ikertestvérek tehát még a testvérek között is némileg nehezebb helyzetben vannak, amit megerősít, hogy az ikertestvérek körében még további testvérek is vannak, felülreprezentáltságot mutatva az egynél több testvérek között (1. táblázat). Ennek lehet az az oka, hogy a nagycsaládosok a határon túliak között nehezebben szereznek magasabb végzettséget, ezzel összefüggésben pedig a jövedelmi helyzetük, státuszuk is alacsonyabb marad a többségi népességhez képest.

A határon túli magyarok körében végzett felmérés tehát megerősíti a korábbi vizsgálati eredményeinket:²⁴ a testvérek száma a kutatásban részt vevők szüleinek gyermekszámát jelenti, ezért a testvérek száma csak közvetetten hozható összefüggésbe a kérdezett szociodemográfiai változókkal leírt helyzetével. Jellemzően az alacsonyabb végzettségűeknek és a nehezebb anyagi körülmények között élőknek van több gyermekük, ezért a több testvér (a szülők magasabb gyermekszáma) inkább mutatja a kérdezetteknél is az alacsonyabb végzettségű, nagycsaládos, és ezekkel összefüggő szerényebb anyagi helyzetet. A szülői minta hatása azonban nemcsak anyagi értelemben hat a társadalmi helyzetre, hanem, többek között, a családi szocializáció során részben gyakran észrevétlenül az értékek, minták átadása terén is, ami ugyancsak megfigyelhető a határon túliak mintájában. Ennek következtében az ikertestvérrel rendelkezők a testvérrel (de nem ikerrel) rendelkezőktől és az egykéktől mindenekelőtt a gyermekvállalással kapcsolatban kimutatható statisztikailag is értelmezhető szinten térnek el.

24 Pári–Papházi–Trieb–Agócs, 2023. Öröklődő családi minták. i. m. 267–280.

A testvér léte és a gyermekvállalás kapcsolata

A határon túli magyarok gyermekvállalási szándékainak vizsgálatánál a gyermekek száma (a vér szerinti, nevelt, örökbe fogadott gyerekekkel együtt), az ideális gyermekszám, az összesen vágyott gyermekszám,²⁵ és az a kérdés, hogy tervez-e gyermeket a kérdezett öt éven belül, releváns az elemzésünk szempontjából. A konkrét gyermekszámok mellett a gyermekvállaláshoz kapcsolódó attitűdöket is megkérdeztük, amelyeket elsősorban a szülők értékrendszerének átadásával hozhatunk összefüggésbe.²⁶

A gyermekvállalás legfontosabb tényezői

A mintában sok a gyermektelen, ezért a meglévő gyermekek átlaga igen alacsony. Ez viszont részben annak következménye, hogy a 18–49 évesek körében végezték a felmérést, így a befejezett termékenység például nem mérhető. A válaszadók jóval több gyermekre vágnak, és még ennél is magasabb az ún. ideális gyermekszám, ami a kívánatosnak tartott családnagyságra utal.²⁷

A gyermekvállalással kapcsolatos tényezők tekintetében lényeges összefüggés, hogy az egyes tényezők másképp hatnak a tényleges, az ideális és a vágyott gyermekszámra. Míg – az Eta együtthatókból látható, hogy – a meglévő gyermekszámra legjelentősebben az életkor és a családi állapot hatnak, ugyanakkor ezek kevésbé befolyásolják az ideális és a vágyott gyermekszámot, amelyekre viszont erősebben hat a vallásosság, és még inkább a már meglévő gyermekszám, méghozzá úgy, hogy akinek több a meglévő gyermeke, az többet is tart ideálisnak, valamint az ideális és vágyott gyermekszám egymással is szoros, pozitív összefüggésben vannak (4. táblázat).

25 „Összesen hány gyermeket szeretne? (Ha már van gyermeke, vagy épp gyermeket vár, hány gyermeket szeretne összesen a meglévőkkel és az esetleg jelenleg várt gyermekkel együtt?)”

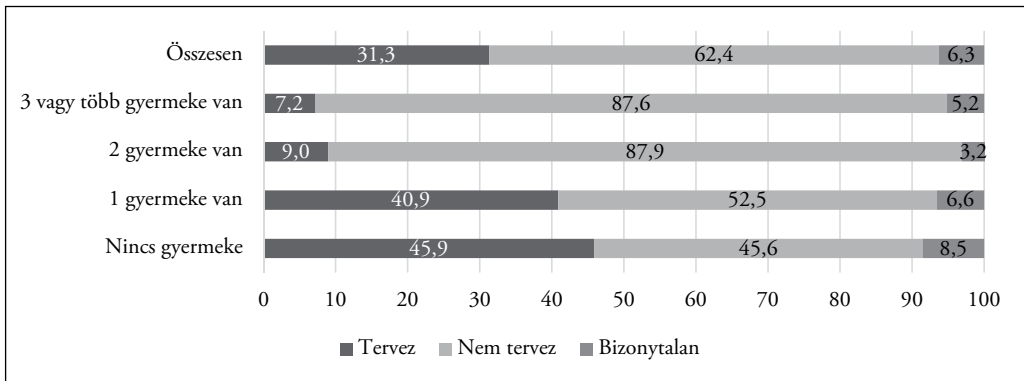
26 Spéder Zsolt: Mintaváltás közben. A gyermekvállalás időzítése az életútban, különös tekintettel a szülő nők iskolai végzettségére és párkapcsolati státusára. *Demográfia*, 2006. 49 (2–3). 119.

27 Papházi Tibor – Tárkányi Ákos – Kapdebo Ágnes: Gyermekvállalási szándékok a Hungarostudy adatainak tükrében. In: Engler Ágnes – Purebl György – Susánszky Éva – Székely András (szerk.): *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2022. 85.

Megnevezés	Meglévő gyermekszám		Ideális gyermekszám		Vágyott gyermekszám	
	átlaga	elemszám	átlaga	elemszám	átlaga	elemszám
Nem						
Férfi	1,19	990	2,18	959	2,07	941
Nő	0,90	1004	2,24	965	2,14	938
Összesen	1,05	1994	2,21	1923	2,10	1879
Korcsoport						
18–29 éves	0,22	639	2,18	623	2,16	605
30–39 éves	1,17	665	2,18	643	2,13	629
40–49 éves	1,70	688	2,27	656	2,03	643
Összesen	1,05	1992	2,21	1921	2,10	1878
Iskolai végzettség						
Legfeljebb általános iskola	1,24	302	2,31	284	2,18	276
Középfokú, érettségi nélkül	0,96	366	2,17	362	2,06	349
Középfokú, érettségivel	0,99	802	2,18	766	2,07	756
Felsőfokú vagy magasabb	1,08	521	2,24	509	2,15	495
Összesen	1,05	1991	2,21	1920	2,10	1876
Családi állapot						
Egyedülálló	0,32	717	2,13	691	2,01	652
Házass	1,67	954	2,30	927	2,20	922
Élettársi kapcsolatban él	0,83	319	2,14	302	2,01	301
Összesen	1,05	1990	2,21	1920	2,10	1875
Vallásosság						
Egyház tanításai szerint vallásos	1,24	623	2,34	603	2,25	592
Maga módján vallásos	1,02	1003	2,21	977	2,09	953
Nem tudja, hogy vallásos-e	0,73	110	2,00	105	1,94	102
Nem vallásos	0,69	219	1,99	208	1,82	205
Összesen	1,04	1955	2,22	1893	2,10	1851
Meglévő gyermekek száma						
Nincs gyermeke			2,13	801	2,00	758
1 gyermeke van			2,05	415	1,75	410
2 gyermeke van			2,27	557	2,19	559
3 vagy több gyermeke van			2,96	140	3,39	142
Összesen			2,21	1913	2,11	1868

4. táblázat: A gyermekvállalás mintázatai a határon túli magyarok körében, 2023

A tervezett gyermekek összefüggése azonban a meglévő gyermekszámmal inkább fordított, mert a leggyakoribb két-három gyermekes családmodellben a tervezési megfontolás a meglévőt egészíti ki.²⁸ A határon túli magyarok mintájában is látható, hogy a tervezést legerősebben a meglévő gyermekek száma befolyásolja, a több meglévő gyermek esetében a tervezők aránya csökken és viszont. A tervezés azonban a következő öt évre vonatkozott, az így nem tervezők tehát nem tekinthetők egyáltalán nem tervezőknek (2. ábra).

2. ábra: A következő öt évben tervez-e gyermeket, %
Megjegyzés: Az esetleg jelenleg várt gyermekén kívül, 18–49 éves korosztály.
 N = 1982, Cramer V = 0,286, p<0,001.

A testvérek szerepe a gyermekvállalásban

A testvérek száma pozitív kapcsolatot mutat a gyermekvállalással, ahogy ezt egy 2023-as felmérés is megerősítette.²⁹ Az eredmények alátámasztják, hogy a családi környezet (testvérek száma) befolyásolja az egyének gyermekvállalási preferenciáit. A mért gyermekszám átlagai pozitív korrelációt mutatnak a testvérek számával: a testvérek hiánya esetén 0,78-as átlagot mérünk, míg a négy vagy annál több testvérrel rendelkezők csoportjában ez az érték 1,79-re emelkedik. Hasonló tendencia érvényesül az „ideális” és a „vágott” gyermekszám esetében is (5. táblázat).

²⁸ Uo. 76.

²⁹ Pári András – Papházi Tibor – Trieb Mariann – Agócs Gergely, 2023. Öröklődő családi minták. i. m. 267–280.

Testvérek száma	Meglévő gyermekszám* (átlag; N)	Ideális gyermekszám** (átlag; N)	Vágyott gyermekszám*** (átlag; N)
Nincs testvér	0,78 (313)	2,01 (306)	1,75 (293)
1 testvér	0,97 (1030)	2,18 (994)	2,08 (974)
2 testvér	1,18 (380)	2,36 (370)	2,30 (360)
3 testvér	1,32 (140)	2,41 (132)	2,23 (131)
≥ 4 testvér	1,79 (97)	2,38 (87)	2,55 (86)
Összesen	1,05 (1958)	2,21 (1889)	2,10 (1844)

5. táblázat: Testvérek száma és a gyermekvállalás kapcsolata a határon túli magyarok körében

* Eta 0,206, p<0,001; ** Eta 0,179, p<0,001; *** Eta 0,206, p<0,001

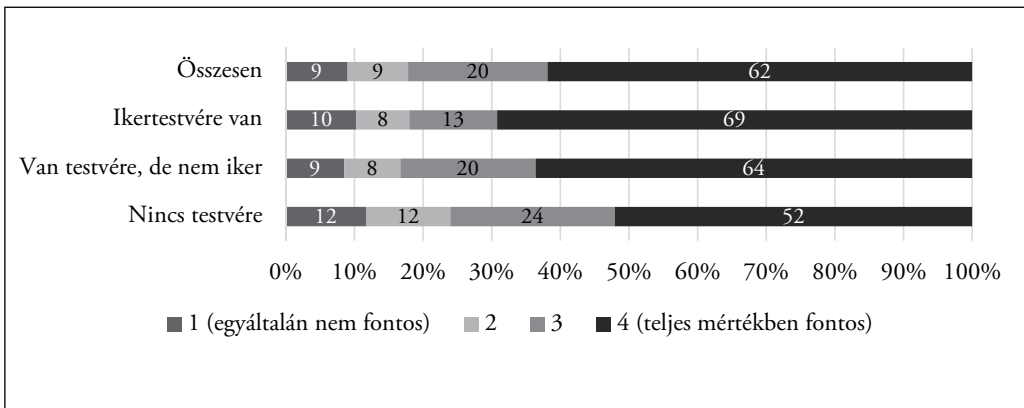
A legnagyobb különbség az ideális (2,01) és a vágyott (1,75) gyermekszám között látható az egyik csoportjában (különbség = 0,26), ami a gyermekvállalással kapcsolatos döntések mögött álló szocializációs motívumokkal magyarázható. A legalább egy testvér jelenléte már pozitívan befolyásolja a gyermekvállalási normákat, az ideális és vágyott értékek közel kerülnek egymáshoz (különbség = 0,10). Az összefüggést más tényezők, így a kérdezett szüleinek iskolai végzettsége, társadalmi, anyagi helyzete is erőteljesen befolyásolja, ezért az összefüggés nem jelent oksági kapcsolatot.

Az ikertestvérrel rendelkezők esetén megállapítható, hogy a tényleges gyermekszámuk elmarad a testvérrel (de nem ikerrel) rendelkezőktől, ennek az oka valószínűleg az, hogy viszonylag többen még egyedülállóak, ami a minta összetételéből is adódik. Az ikrek körében megfigyelhető tényleges gyermekszámot illető alacsonyabb értékeket a szakirodalom is megerősíti, hiszen pl. az egyetétjűeknél az erős kötődés az ikertestvérhez és ennek hatására a később kialakításra kerülő párkapcsolat meghatározó tényező. Mindezek folyamánként a későbbi gyermekvállalási attitűdök is jellemzőbbek náluk, mint a teljes népességben.³⁰ Ez lehet a 18–49 évesek mintájának a specifikuma is, mert korábbi vizsgálatok azt találták, hogy az ikrek nagyobb arányban élnek párkapcsolatban, mint a testvérrel rendelkező nem ikrek.³¹ Az ideális gyermekszám tekintetében viszont egyező a kutatással, hogy az ideális gyermekszám az ikrek esetében a legmagasabb, és a vágyott gyermekszám is közelebb áll a testvérekhez, mint a ténylegesen meglévő gyermekszám esetében.

30 Stewart, 2000. Towards the social analysis of twinship. i. m. 719–737.

31 Pári András – Palagyi Réka: Az egészségi állapot és az egészségmagatartás jellemzői iker és nem iker típusú testvérkapcsolatokban. In: Engler Ágnes – Purebl György – Susánszky Éva – Székely András (szerk). *Magyar lelkiállapot 2021: Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2022. 138.

Az ikrek körében mért erősebb szocializációs kötelekek hatásával magyarázható, ha az attitűdökkel való kapcsolatot vizsgáljuk külön a testvérek és külön az ikertestvérek körében. A határon túli vizsgálatban öt gyermekvállalással kapcsolatos attitűdkérdés közül egy tekinthető relevánsnak a testvérek és ikertestvérek elkülönített vizsgálatának szempontjából, az, amelyik a gyermekvállalás fontosságát kérdezi. E szerint az ikertestvérrel felnőők között felülreprezentáltak azok, akik a gyermekvállalást teljes mértékben fontosnak gondolják (3. ábra) – ez természetesen nem azt jelenti, hogy a testvér nélküliek nem tartják fontosnak –, ezért a határon túli magyarok véleménye megerősíti, hogy „A nagycsalád szerepe meghatározó az ikrek szocializációjában, és ez a testvérkapcsolataikon keresztül pozitívan hat a pszichoszociális mutatóikra. Tehát a családnak és ezen belül a testvérkapcsolatoknak rendkívül fontos szerepük van, mely az iker személyek körében természet szerint megfigyelhető.”³² A két vizsgálat közti módszertani különbségek nem elhanyagolhatók az összefüggés vizsgálatánál.

3. ábra: A gyermekvállalás fontossága testvérkapcsolatok szerint, %
 Megjegyzés: Cramer V 0,067, N = 1947, sig 0,007

A házasságkötéssel kapcsolatos attitűdök

A házasságban élők körében a legmagasabb a gyermekszám (itt a legmagasabb az ideális gyermekszám is), ami egyben a vágyott gyermekszám legmagasabb átlagát is magával hozza, és a gyermekvállalás magasabb értékét is jelenti. A házasság tehát egy fontos kérdés a jövőbeli termékenység alakulását tekintve, ezért az adatgyűjtés számos kérdéssel próbálta a határon túliak házassághoz való viszonyát megismerni, beleértve még a válás lehetőségét is.

32 Uo. 142.

A házassággal kapcsolatos állításokat négyfokú skálán lehetett értékelni, ahol az 1-es azt jelentette, hogy egyáltalán nem ért egyet vele, a 4-es pedig, hogy teljes mértékben egyetért, az egységes értelmezhetőség érdekében két állításnak a skáláját megfordítottuk.³³ A kérdések összefüggő és egyenértékű tartalmuk miatt alkalmasnak látszottak, hogy faktoranalízissel keressünk köztük összefüggő változó csoportokat, kettő kivételével, amelyek válással kapcsolatosak voltak, ezeket a faktorelemzésbe nem vontuk be.³⁴ A megmaradó 9 változóból egyet el kellett hagyni az alacsony kommunalitása miatt,³⁵ a többi pedig 3 faktort eredményezett (6. táblázat).

Bevont változók	Faktorok		
	1 – házasság mint érték	2 – családi kohézió és gyermekvállalás a házasságban	3 – a házasság hasznossága
A házasság idejétmúlt intézmény	0,602		
A házasság élethosszig tart	0,545		
A házasság csak papírforma	0,679		
A házasság előnyt jelent hivatalos ügyekben			0,706
A házasság anyagi biztonságot jelent			0,515
A házasság mélyebb elköteleződést jelent	0,492		
Egy jól működő család alapja a házasság		0,827	
A gyermekvállaláshoz fontos a házasság		0,752	

6. táblázat: A házassággal kapcsolatos kijelentésekkel való egyetértés faktorai
Megjegyzés: KMO 0,741, a három látens változó együttes magyarázott varianciája 47,194 %, az illeszkedés szignifikanciája 0,015 volt.

Míg az első faktort úgy interpretálhatjuk, hogy az a házasság ideális értékeivel kapcsolatos attitűdöket fejezi ki, a második a házasság családi kohéziós és gyermekvállalási faktorát testesíti meg, míg a harmadik a házasság hasznosságát.

33 A 25.1, a házasság idejétmúlt intézmény és a 25.5, a házasság csak papírforma állításokkal való fokozott egyetértés ellentétes irányú a házasság elfogadottsága, pozitív értékelésének kifejeződése szempontjából.

34 A két kihagyott kérdés volt:

25.3 Ha egy házasság boldogtalanná válik, jobb, ha elválnak, még ha van is gyermekük;

25.4 Akiknek kiskorú gyerekeik vannak, együtt kell maradniuk.

35 25.9 Egy kevésbé jó házasságban is boldogabb az ember, mint egyedül.

Azt tapasztaljuk, hogy mind a házasság ideális értékeit, mind a házasság kohéziós erejét és gyermekvállalással kapcsolatos erejét elsősorban a házások, az egyház szerint vallásosak és a gyermekvállalást legfontosabbnak tartók preferálják elsősorban. Az ikertestvér létének hatása a mintában nem kiugró ezekben a kapcsolatokban, ami érthető, hiszen a mintavételből adódóan kevesebb iker él házasságban és inkább a maguk módján vallásosak.

A gyermekvállalás fontosságának az egykéknél a legalacsonyabb (3,16), a nem iker testvérekkel rendelkezők körében már magasabb, míg az ikertestvérral rendelkezők esetén a legnagyobb (3,4), a teljes minta átlagértéke 3,35 (7. táblázat). Egyváltozós varianciaanalízis (ANOVA) alapján a testvéri státusz szignifikáns hatást gyakorol a gyermekvállalás fontosságára ($p < 0,001$), azonban ennek mértéke csekély ($\eta = 0,085$). Mindez arra utal, hogy a testvéri státusz az átlagértékek varianciájának kevesebb mint 1%-át magyarázza, tehát az eredmények arra engednek következtetni, hogy bár a testvéri státusz, különösen az ikertestvér megléte magasabb fontossági értékeléssel jár, a gyermekvállalás megítélését elsősorban más tényezők befolyásolják.

Testvéri státusz	Átlag (Mean)	N	Szórás (SD)
Nincs testvére	3,16	317	1,044
Van testvére, de nem iker	3,39	1591	0,953
Ikertestvére van	3,40	40	1,023
Összesen	3,35	1948	0,973

7. táblázat: A gyermekvállalás fontosságának átlagértékei, testvértípusok szerint
Megjegyzés: Eta 0,085; $p < 0,001$

A házasság hasznosságát bemutató harmadik faktor esetében egyik vizsgált változó – így a testvérek vagy ikertestvérek megléte – sem mutatott szignifikáns korrelációt. Hasonlóképpen a testvérek és ikertestvérek jelenléte nem befolyásolta a válások előfordulását, és nem volt hatással a tízfokú skálán mért párkapcsolati elégedettségére sem. Érdeemes azonban megjegyezni, hogy általában a házas, gyermekes és több gyermeket tervező személyek magasabb párkapcsolati elégedettséget jeleztek. A jó házasság jellemzőit vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy a testvéri kapcsolatoknak ebben a mintában csekély a relevanciájuk; az ikertestvérekkel rendelkezők ugyan nagyobb súlyt tulajdonítanak a megfelelő anyagi körülményeknek, de mivel ebbe a csoportba kevesen tartoznak, az összefüggés nem szignifikáns. Érdekességként említhető, hogy az ikertestvérral rendelkezők körében valamelyest

nagyobb arányban jelent meg a házasság megléte a gyermekvállaláshoz kapcsolódóan, ami feltehetően abból adódik, hogy ők egyébként kevesebben élnek házasságban és rendelkeznek gyermekkel.

Tehát azzal, hogy „*a gyermekvállaláshoz fontos a házasság*”, a testvéri státusztól függően nőtt az egyetértés: az egyikék 50%-a, a nem iker testvérekkel rendelkezők 59%-a, míg az ikertestvérekkel rendelkezők 63%-a értett egyet a kijelentéssel. A különbség szignifikáns ($p = 0,017$), de a kapcsolat gyenge (Cramer $V = 0,065$). Ez arra enged következtetni, hogy bár a testvérek, különösen az ikrek – a gyermekvállalás kapcsán – inkább a házasság szerepének hangsúlyozásával értenek egyet, de ez összességében alacsony prediktív erővel bír. Érdemes lenne további kutatásokat, nagyobb mintán végezni és feltárni a házassághoz való viszony más meghatározóit (például vallási meggyőződés, társadalmi-normatív elvárások, felmenői családi minták stb.).

Összegzés

A testvéri kapcsolatok elemzése a nemzeti kisebbségi környezetben rámutat arra, hogy a reprodukciós attitűdök alakulásában a családon belüli minták és közösségi normák egyaránt meghatározóak, azonban a jövőbeli kutatásokban még számos lehetőség nyílik arra, hogy ezt alaposabban megvizsgálják.

Tanulmányunkban a határon túli 18–49 éves magyarok véleményét elemeztünk arról, hogy a testvérkapcsolatok milyen kimutatható szerepet játszanak a kérdezettek gyermekvállalási és házassági attitűdjeiben. A vizsgálatot számos módszertani tényező állította kihívás elé, azonban egy izgalmas és kevésbé kutatott témával az ikertestvérről rendelkezők újszerű elemzését végeztük el. Az eredmények több szempontból igazolják a korábbi kutatások főbb megállapításait: a több testvérről rendelkezők elsősorban alacsonyabb státuszú családokban nőttek fel, és itt a gyermekvállalás iránti fokozottabb elköteleződés is megjelenik.

A hazai kutatások eredményétől eltér, hogy a határon túli magyarok között az ikrek jellemzően nehezebb anyagi helyzetben vannak, és alacsonyabb végzettségűek, mint az anyaországban élő ikrek.³⁶ Kérdéses, hogy ez mennyiben köszönhető a nemzeti kisebbségi létnek, avagy a mintavétel sajátosságával és alacsony elemszámmal magyarázható, ezért további kutatást lenne érdemes nagyobb mintán végezni ebben a témában is, hogy érdemi választ kapjunk erre a kérdésre.

36 Pári–Engler, 2023. A testvérmintázat szerepe... i. m. 105–115.; András Pári – Ágnes Engler: The role of sibling patterns in the educational attainment of Hungarian twins. *Twin Research and Human Genetics*, 2024. 27 (4–5). 231–240.

Megállapítható, hogy a több testvérel rendelkezőknek átlagosan több gyermekük is van, és – ezzel összefüggésben – a vágyott gyermekszámuk is nagyobb. Viszont a legmagasabb ideális gyermekszám azok körében a legmagasabb, akik ikertestvérel (is) rendelkeznek, és ez a korábbi kutatások szerint a szülői család értékrendjére, szocializációs hatásaira is vezethető vissza.

A házassággal kapcsolatos értékválasztások állításait faktoranalízissel vizsgáltuk, és azt tapasztaltuk, hogy a házassággal mint értékkel egyetértés elsősorban a háttérváltozókkal mutat összefüggést, vagyis a házasságot a többgyermekesek, illetve több gyermekre vágyók, az egyház szerint vallásosak és – értelemszerűen – a házasságban élők támogatják. A testvérek és ikertestvérek megléte ezek mellett nem kiemelkedő hatású, de megfigyelhető, hogy a testvérel rendelkezők átlagértékei magasabbak, azaz inkább egyetértenek a házasság összevont pozitív értéktartalmával, ahogy az ikertestvérel rendelkezők véleménye is ezzel megegyezik.

Irodalomjegyzék

Drjenovszky Zsófia – Hegedűs Rita – Pári András – Engler Ágnes (szerk.): *Társadalomtudományi ikerkutatások*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2024.

Engler Ágnes – Markos Valéria – Major Enikő: Párkapcsolati mintázatok és a gyermekvállalás. In: Engler Ágnes – Purebl György – Susánszky Éva – Székely András (szerk.): *Magyar lelkiállapot 2021: Család – egészség – közösség: Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2022. 49–65.

Fűrész Tünde – Kántor Zoltán – Székely Levente: *Kötélékek*. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.: Budapest, 2024. Letöltés helye: www.koppmariaintezet.hu; letöltés ideje: 2026. 06. 24.

Fűrész Tünde – Székely Levente: A tervezett gyermekek számának alakulása a 2010-es években. *KAPOCS*, 2019. (1–2). 3–17. DOI: <https://doi.org/10.63582/kapocs.2019.1-2.1>

Gyorgyovich Miklós: Módszertan. In: Pári András – Gyorgyovich Miklós (szerk.): *Család – érték – tér*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2023. 9–12.

Karácsonyi Dávid – Kincses Áron: Az elvándorlás hatása a kárpátaljai magyarság helyzetére. *Földrajzi Közlemények*, 2010. 134 (1). 31–44.

Kincses Áron: *A Kárpát-medence ezredforduló utáni migrációs hálózatának vizsgálata*. Központi Statisztikai Hivatal: Budapest, 2012.

Kohler, Hans-Peter – Rodgers, Joseph L. – Christensen, Kaare: Is fertility behavior in our genes? Findings from a Danish twin study. *Population and development review*, 1999, 25 (2). 253–288.

Kohler, Hans-Peter – Knudsen, Lisbeth B. – Skytthe, Axel – Christensen, Kaare: The fertility pattern of twins and the general population compared: Evidence from Danish cohorts 1945–64. *Demographic Research*, 2002. 6 (14). 397–422. DOI: <https://doi.org/10.4054/mpidr-wp-2002-005>

Lyngstad, Torkild Hovde – Prskawetz, Alexia: Do siblings' fertility decisions influence each other? *Demography*, 2010. 47 (4). 923–934. DOI: <https://doi.org/10.1007/bf03213733>

Monden, Christiaan – Pison, Gilles – Smits, Jeroen: Twin peaks: More twinning in humans than ever before. *Human Reproduction*, 2021. 36 (6). 1666–1673. DOI: 10.1093/humrep/deab029

Papházi Tibor – Béres Orsolya – Baraté Edina – Trieb Mariann – Székely András: Párkapcsolatok és gyermekvállalás a külföldi magyar családok körében – egy reprezentatív kutatás eredményei. *Kisebbségi Szemle*, 2019. 4 (3). 7–36.

Papházi Tibor – Tárkányi Ákos – Kapdebo Ágnes: Gyermekvállalási szándékok a Hungarostudy adatainak tükrében. In: Engler Ágnes – Purebl György – Susánszky Éva – Székely András (szerk.): *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2022. 69–91.

Pári András – Engler Ágnes: A testvérmintázat szerepe az ikrek iskolai végzettségének megszerzésében. In: Molnár-Kovács Zsófia – Hegedűs Rita – Pári András – Engler Ágnes (szerk.): *21. századi képességek, írásbeliség, esélyegyenlőség*. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Neveléstudományi Intézet: Pécs, 2023. 105–115

Pári András – Engler Ágnes: The role of sibling patterns in the educational attainment of Hungarian twins. *Twin Research and Human Genetics*, 2024. 27 (4–5). 231–240. DOI: <https://doi.org/10.1017/thg.2024.37>

Pári András – Palagyi Réka: Az egészségi állapot és az egészségmagatartás jellemzői iker és nem iker típusú testvérkapcsolatokban. In: Engler Ágnes – Purebl György – Susánszky Éva – Székely András (szerk.): *Magyar lelkiállapot 2021: Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2022. 138.

Pári András – Papházi Tibor – Trieb Mariann – Agócs Gergely: Öröklődő családi minták: a testvérszám és a gyermekvállalás kapcsolata. In: Pári András – Gyorgyovich Miklós (szerk.): *Család – érték – tér*. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért: Budapest, 2023. 267–280.

Pári András: A megemelkedett ikerszületési arányszámok körülményei és területi vonatkozásai Magyarországon. *Területi Statisztika*, 2011. 14 (6). 620–637.

Pison, Gilles – D’Addato, Agata V.: Frequency of twin births in developed countries. *Twin Research and Human Genetics*, 2006. 9 (2). 250–259. DOI: <https://doi.org/10.1375/twin.9.2.250>

Pison, Gilles – Monden, Christiaan – Smits, Jeroen: Twinning rates in developed countries: Trends and explanations. *Population and Development Review*, 2015. 41 (4). 629–649. DOI: [10.1111/j.1728-4457.2015.00088.x](https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2015.00088.x)

Rijken, Arieke J. – Liefbroer, Aart C.: The influence of partner relationship quality on fertility. *European Journal of Population*, 2009. 25 (1). 27–44. DOI: [10.1007/s10680-008-9156-8](https://doi.org/10.1007/s10680-008-9156-8)

Spéder Zsolt: Mintaváltás közben. A gyermekvállalás időzítése az életútban, különös tekintettel a szülő nők iskolai végzettségére és párkapcsolati státusára. *Demográfia*, 2006. 49 (2–3). 113–149.

Stewart, Elisabeth A.: Towards the social analysis of twinship. *British Journal of Sociology*, 2000. 51 (4). 719–737.

Tóth Géza – Kincses Áron: A Kárpát–Pannon térség gazdasági térszerkezete. *Statisztikai Szemle*, 2024. 102 (5). 397–414.

Updegraff, Kimberly A. – McHale, Susan M. – Whiteman, Shawn D. – Thayer, Shawna M. – Delgado, Melissa Y.: Adolescent sibling relationships in Mexican American families: Exploring the role of familism. *Journal of Family Psychology*, 2005. 19 (4). 512–522. DOI: [10.1037/0893-3200.19.4.512](https://doi.org/10.1037/0893-3200.19.4.512)

Vita Emese – Geambaşu Réka: A határon túli magyar fiatalok párkapcsolat-formálódásának trendjei az ezredforduló után. *Kisebbségi Szemle*, 2022. 7 (2). 7–40.

Vita Emese (szerk.): *Fontos döntések – Párvalasztás és családalapítás külföldön*. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.: Budapest, 2020.

Whiteman, Shawn D. – Becerra Bernard, Julia M. Becerra Bernard – McHale, Susan M.: The nature and correlates of sibling influence in two-parent African American families. *Journal of Marriage and Family*, 2010. 72 (2). 267–281. DOI: [10.1111/j.1741-3737.2010.00698.x](https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00698.x)